

Наталія ЛЕМЕШЕВА,

методист лабораторії виховної роботи предметів мистецької освітньої галузі комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

СПЕЦИФІКА ЗАСТОСУВАННЯ ДИДАКТИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ УЧИТЕЛЕМ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Щоб процес опанування мистецтва у 2024/2025 навчальному році був ефективним, а цілі реформування освіти у фокусі Нової української школи досяжними, педагогам потрібно постійно збагачувати свій досвід новітніми методами і прийомами, шукати дієві інструменти навчання мистецтву.

Через художні образи різних видів мистецтва закладаються основи національної та громадянської свідомості, забезпечується яскравіше сприйняття життя, засвоєння знань про довкілля й людей, нормалізація психоемоційного стану й збереження ментального здоров'я здобувачів освіти.

Творчість – це своєрідний засіб спілкування, що допомагає самовиражатися, висловлювати почуття, обмінюватися думками, багатогранно взаємодіяти з реальним фізичним світом та іншими людьми. Отже, **творчість допомагає зреалізувати головну мету НУШ** – творити школу, в якій буде комфортно вчитись, і яка дасть учням не зайві знання, а й практичні навички застосування знань у повсякденному житті, нову школу, де навчать мислити критично, проводити власні експерименти та вільно висловлювати власну думку. Як це зробити – далі у статті.

Початкова школа

Організація освітньої діяльності в 1-4-х класах закладів загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році здійснюється відповідно до Державного стандарту (застосовується з 1 вересня 2018 р.). Виконання вимог, зазначених державним стандартом, є обов'язковими для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типів і форми власності. Основним нормативним документом, що визначає зміст та вимоги загальної мистецької освіти в закладі освіти, є Типові освітні програми для початкової школи, розроблені під керівництвом Р. Б. Шияна та О. Я. Савченко, затверджені Міністерством освіти і науки України.

У 2024/2025 навчальному році здобувачі освіти 2-го класу будуть опановувати зміст мистецької освітньої галузі використовуючи електронні версії підручників «Мистецтво», які пройшли у 2024 році конкурсне випробування і рекомендовані до впровадження в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти, а саме видання таких авторів: Л. Арістова, Н. Чен; Калініченко О. В.; Кондратова Л. Г.; Лемешева Н. А.; Лобова О. В., Масол Л. М., Гайдамака О. В., Колотило О. М.; Рубля Т. Є., Мед І. Л., Щеглова Т. Л.; Стеценко І. Б., Остапенко Г. С.

Електронні версії підручників з мистецтва для початкової школи розміщено в електронній бібліотеці Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти», URL: <https://lib.imzo.gov.ua/>. Для реалізації педагогічних завдань вчитель може використовувати різний мистецький контент та методичний інструментарій, зокрема такий, який не охоплено змістом підручника.

Сприймання (аналіз-інтерпретація) і **творення** мистецтва – основні види діяльності учнів/учениць початкової школи. У процесі обговорення творів мистецтва рекомендуємо застосовувати такі методичні прийоми та методи для зацікавлення учнів/учениць та їх занурення у зміст твору, які спонукають мислити, висловлювати свої враження та описувати емоційні стани, викликані почутим, побаченим. Поступово під час сприймання та інтерпретації творів мистецтва і власної практичної діяльності потрібно опановувати сенс мистецьких понять та мистецьку грамоту. Важливо привчати дітей презентувати результати власної творчості, брати участь у шкільних мистецьких заходах (виставках, конкурсах дитячої художньої творчості), спілкуватися з друзями та знайомими про мистецтво.

Серед основних дидактичних інструментів вчителя мистецтва у початковій школі є **репродукції, музичні твори** для прослуховування, або для виконання. Дидактичні інструменти, які використовуються на уроці, – це основа для створення і застосування практичних та творчих завдань. Наприклад, **мелодію** можна візуалізувати **рухами рук** (характер руху мелодії: плавний, стрибкоподібний; напрям руху мелодії: угору чи вниз). До мелодії можна дібрати відповідні за характером **лінійобрази** – «лініяпружинка», «лінія-хвиля», «лініязигзаг», «лініяпунктир»; показати, яка з ліній нагадує кенгуру, а яка антилопу з музичного циклу К. Сен-Санса «Карнавал тварин». Лініями-образами можна відтворити характер музики, до прикладу А. Вівальді «Пори року. Весна».

Щоб показати свої уявлення про «мажор» і «мінор», можна розфарбувати пантоміму, словесні характеристики, інтонації, ритми, «звукові плями», які б характеризували персонажів сюжетної картини, портрета чи казки. Наприклад, під час проведення гри «Крокодил» учні по черзі показують пантомімою інструменти, які звучали в композиції, або персонажів картини, створюють відповідні емоції – а інші учні відгадують їх. У ході сугестопедичної **вправи «На полонинах»** учням пропонується прослухати музичну композицію «Троїсті музики Прикарпаття», уявити місцину, словесно описати настрій, після чого показати рухами або утворити кольорові плями фарбою на папері. Застосовуючи прийом «**Входження у картину**», запропонуйте дітям уявити, що вони разом з Алісою

з казки Льюїса Керролла потрапили у чарівну країну й розповісти, користуючись асоціативними образами, що незвичайне вони там бачать, обираючи собі будь-яку роль (бути квіткою, сонцем, струмком тощо).

Основна і старша школа

У 2024/2025 навчальному році продовжується впровадження **нового Державного стандарту базової середньої освіти мистецької освітньої галузі**.

У 5-6 класах (адаптаційний цикл) та 7 класі (предметний цикл) навчання здійснюється за однією з чотирьох модельних навчальних програм інтегрованого курсу «Мистецтво» та міжгалузевого інтегрованого курсу «Драматургія і театр». Цей міжгалузевий інтегрований курс може впроваджуватися у закладі освіти одночасно з інтегрованим курсом «Мистецтво», а не замість нього – для поглиблення і поширення внутрішньогалузевих і міжгалузевих зав'язків, більш детального ознайомлення учнів з одним із видів мистецтва – театрального. Саме тому у навчальному плані закладу освіти не рекомендовано заміщувати інтегрований курс «Мистецтво» міжгалузевим інтегрованим курсом «Драматургія і театр». Програми розміщено на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/>) та сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalnaserednya-osvita/navchalni-programi/>).

Наголошуємо, що Типовою освітньою програмою на реалізацію мистецької освітньої галузі та, відповідно, інтегрованого курсу «Мистецтво» у 5–7-х класах рекомендовано в навчальному плані закладу освіти виділяти **дві години** на тиждень. Враховуючи те, що програма інтегрованого курсу представляє органічне поєднання змісту різних видів мистецтва з домінантністю музичного і образотворчого, цей курс може викладати як один, так і два вчителі (вчитель музичного мистецтва; вчитель образотворчого мистецтва). У разі викладання двома вчителями у навчальній програмі закладу освіти виокремлюються дві складові «Мистецтво: музичне мистецтво» (1 година на тиждень), «Мистецтво: образотворче мистецтво» (1 година на тиждень).

Для учнів 5-6-х класів та 7-го класу різними авторськими колективами створено підручники інтегрованого курсу «Мистецтво», що мають гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». Їх електронні версії розміщено в електронній бібліотеці Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти», URL: <https://lib.imzo.gov.ua/>.

Ключова ідея Концепції «Нова українська школа» – виховання на цінностях, формування ціннісних ставлень і суджень, які слугують базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством. Виховний процес є невід'ємною складовою всього освітнього процесу і орієнтується на загальнолюдські цінності, зокрема, морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довікля, повага до закону, солідарність, відповідальність). Навчання мистецтву на предметному циклі через цінності допомагає створити ефективне освітнє середовище, що підвищує результативність навчання, розвиває навички спілкування і взаємодії учнів, які зберігаються протягом усього життя. Окрім того, освітній процес стає основою для формування світоглядної позиції особистості, забезпечуючи її самореалізацію та самовизначення. Відтак, цінності набувають особливого значення як на рівні окремої особистості, так і суспільства та нації в цілому.

Тому подальше знайомство з **декоративно-ужитковим мистецтвом** у 7-му класі передбачає

усвідомлення особливостей та цінності рукотворів як народних умільців, так і професійних майстрів України, розуміння чому народне мистецтво популярне у всі часи та є справжнім образом та символом нашої нації. Увага має приділятися опануванню підлітками прийомами стилізації, мови символів у різних видах декоративного мистецтва, створення різних орнаментів та декоративних композицій за народними мотивами.

Основні навчальні завдання:

- розуміння значення знаків-символіки в народному мистецтві;
- освоєння прийомів декоративної розробки і збагачення форми (деталлями, фактурою, текстурою...);
- трансформування рослинних, зооморфних та антропоморфних об'єктів у декоративні образи;
- розвиток умінь декорування візерунком різних форм та поверхонь.

- Для того, щоб навчальний матеріал з декоративно-прикладного мистецтва назавжди викарбувався в пам'яті школярів, бажано здійснити екскурсію до музеїв декоративно-прикладного мистецтва, організувати зустріч з народними умільцями.

Особливу увагу під час вивчення тем з **архітектури** слід приділити таким навчальним завданням:

- розрізненню понять «будівництво» і «архітектура»;
- розуміння особливостей архітектурної форми як засобу створення архітектурного образу;
- розуміння зумовленості архітектурного образу, конструктивних особливостей і функціонально-планувальної структури споруди природним середовищем, умовами життя людей, рівнем розвитку техніки;
- усвідомлення єдності архітектурної тріади: корисність – міцність – краса (функція – конструкція – форма);
- вивчення видів архітектури (об'ємних споруд, ландшафтна, містобудування) та за призначенням (житлова, промислова, громадська, культова), композиційних засобів (тектоніка, пропорції, масштабність), засобів художньої виразності (симетрія, асиметрія, рівновага, фактурність, ритм);
- передавання тривимірного простору та об'єму лінійними та світлотіньовими засобами, уявлення про фронтальну та кутову перспективу;
- особливості зображення екстер'єру та інтер'єру будівлі, специфіку сприйняття кольору в екстер'єрі та інтер'єрі, вміння графічно зображувати фронтальний вигляд споруд та інтер'єр;
- розвиток просторового мислення, вміння уявляти та відображати будівлі, архітектурні пейзажі, інтер'єр, будувати багатопланову композицію;
- формуванню уявлення про українські та світові архітектурні пам'ятки.

Побудова зображень (будівель, інтер'єру) з врахуванням перспективних змін є важливою для розвитку просторової уяви та досить складною для виконання для учнів. Тому перед тим, як почати зображати, наприклад, будівлі, потрібно обов'язково спочатку пригадати особливості побудови геометричних тіл відносно лінії горизонту. Аналізуючи форму будинку, учитель обов'язково звертає увагу не те, що в основі форми є поєднання геометричних тіл. Побудова малюнку має здійснюватися за чітко вказаними та продемонстрованими вчителем на дошці етапами, які повинні залишатися на дошці до закінчення уроку.

Ознайомлюючи школярів зі світовими і Українськими архітектурними шедеврами, вчитель акцентує увагу на тому, як у творах архітектури втілюються провідні ідеї минулого і сучасності, любов архітекторів до Батьківщини, колективний геній народів, їх слава, історія, пояснює чому архітектуру називають «кам'яним літописом».

У ході вивчення тем з **дизайну** учні знайомляться з різними його видами: графічним дизайном, промисловим дизайном, дизайном середовища (інтер'єру та ландшафту), вебдизайном.

Основні навчальні завдання:

- формування уявлення про необхідність конструювання предметів, технічних засобів, архітектурних споруд, організації довкілля;
- оригінальність нових конструктивних рішень;
- формування уявлень про фірмовий стиль;
- розкриття образу шляхом свідомого вибору динамічної або статичної композиції, плавних, округлих, гострокутних форм, контрастної або нюансної колірної гами.

Ознайомлюючи учнів з дизайном, вчитель звертає увагу на те, що фактично, у сучасному світі неможливо знайти сфери виробничої чи соціальної практики країни, у якій би не брали участь професійні художники, дизайнери. Дизайн сьогодні – це провідна технологія у створенні будь-яких речей, техніки, починаючи від літаків та суден і завершуючи модельним одягом та побутовими приладами.

Однією з умов виразності об'єктів художнього конструювання є композиційна якість. Вона складається з гармонійності, співрозмірності та цілісності, які є важливими факторами естетичної досконалості виробів.

Під час виконання практичних завдань, необхідно наголошувати школярам на те, що у композиції художньо конструкторських виробів діють закони масштабу, пропорційності, контрасту.

На відміну від законів композиційні прийоми належать до категорій, що відіграють важливу роль у розробці конструктивних ідей тектонічної структури та посиленні пластичної й емоційної виразності композиції виробу. До головних композиційних прийомів належать ритм, метр, симетрія, асиметрія, статика і динаміка.

Особливу увагу на уроках необхідно приділити питанням кольорознавства, а саме гармонійному поєднанню кольорів. Адже колір відіграє велику роль у нашому житті і діяльності, оточує і супроводжує нас усюди. Художники, архітектори, дизайнери, розв'язують композиційні задачі, пов'язані з кольоровим кліматом міста, виробничого і суспільного інтер'єрів, гармонізацією кольорів.

У 2024/2025 навчальному році вивчення предметів мистецької освітньої галузі в 8-9-х класах і 10-11 класах здійснюватиметься за такими програмами: «Мистецтво. Рівень стандарту. 10-11 класи», «Мистецтво. Профільний рівень. 10-11 класи». Програми розміщені на офіційному вебсайті МОН: <https://cutt.ly/7yPNerA>; <https://cutt.ly/7yPNrD> реалізується через інтегрований курс «Мистецтво».

Звертаємо увагу, що вивчення мистецтва у закладах загальної середньої освіти спрямовано на цілісний розвиток особистості учня у процесі освоєння мистецьких надбань людства, прилучення до скарбів художньої культури різних народів світу, що дає можливість відкрити українським учням широкий світ крізь призму творів різних видів мистецтва авторів з різних країн і континентів. Однак трагічні події, які тривають внаслідок російського вторгнення в Україну з 24 лютого 2022 р., зумовили необхідність перегляду місця російського мистецтва в контексті вивчення предметів та інтегрованих курсів мистецької освітньої галузі. Зрозуміло, що не російські митці – композитори, художники, з творами яких знайомляться учні на уроках мистецтва, здійснюють військову агресію щодо України. Проте загарбники зневажили гуманістичні основи як російської класики, так і світового мистецтва. І тому все «російське» сьогодні викликає глибокий біль і законотвірний спротив у серцях українців.

Наголошуємо, що у навчальних програмах зазначено, що *«програма передбачає творче*

ставлення вчителя до змісту і технологій навчання, поурочного розподілу навчального художнього матеріалу. Учитель самостійно визначає обсяг годин на вивчення окремої теми навчальної програми, за необхідності має право змінювати порядок вивчення тем у межах навчального року. Він має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та співу, орієнтуючись на навчальну тематику й критерій їх високої художньої якості, а також розробляти художньо-практичні й ігрові завдання для учнів, ураховуючи програмні вимоги, мету уроку, дбаючи про цілісну драматургію уроку». У період воєнної агресії і трагедії, які так болісно переживає населення України, вважаємо за необхідне **вилучити з використання в освітньому процесі твори російських, а також білоруських митців**. Вивільнений навчальний час доцільно використати на ознайомлення учнів з творами регіональних українських митців.

Навчальна та методична література з мистецької освітньої галузі зазначена у «Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України», що розміщені на офіційному вебсайті МОН. Під час підготовки вчителів до уроків рекомендовано використовувати періодичні фахові видання, зокрема науково-методичний журнал «Мистецтво та освіта».

Наголошуємо, що під час навчання предметів мистецької освітньої галузі на основі застосування технології дистанційного навчання, у межах академічної автономії, питання організації освітнього процесу, виконання освітньої програми, навчального плану є внутрішніми питаннями кожного закладу загальної середньої освіти, його педагогічної ради та завданням педагогічних працівників. Отже, під час дистанційного навчання, вчителі мають взяти заходів щодо виконання календарно-тематичних планів із додержанням вимог Державних стандартів освіти шляхом використання технологій дистанційного навчання та, за потреби, ущільнення відповідного матеріалу (на розсуд учителя) з організацією повторення окремих тем на початку очного навчання.

Звертаємо увагу педагогічних працівників на те, що відповідно до вимог діючих Державних стандартів освіти, в навчальних програмах з усіх предметів і курсів передбачено 20% резервного часу. При складанні календарно-тематичного планування учитель може використовувати його на свій розсуд, наприклад, для вдосконалення вмінь, дослідження місцевого середовища (довкілля), краєзнавчих розвідок, дослідницько-пізнавальних проектів та екскурсій, зокрема з ініціативи дітей. Крім того, пропонується наприкінці кожної чверті планувати корекційно-рефлексійний тиждень для подолання розбіжностей у навчальних досягненнях учнів/учениць. Проводити конкурси дитячої зображувальної творчості «Слава українським військовим», «У світі немає кращої країни, ніж Україна», мистецькі акції «Україна – разом», «Неймовірна Україна», «Мистецтво України – це сила» та ін.

Успіхів, творчості, реалізації власних задумів і спокійного мирного неба над головою, шановні колеги!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934> (дата звернення: 27.05.24)

2. Державний стандарт початкової освіти (МОН України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF> (дата звернення: 12.05.24).

3. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 12.05.24).

4. Державний стандарт повної загальної середньої освіти. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (дата звернення: 12.05.24).

5. Типові освітні програми (МОН України). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi> (дата звернення: 12.05.24).

6. Модельні навчальні програми. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/>

7. Навчальні програми: «Мистецтво. 5-9 класи» (2017, оновлені); «Мистецтво. Рівень стандарту. 10-11 класи», «Мистецтво. Профільний рівень. 10-11 класи». URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/>

[navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas](#) (дата звернення: 12.05.24).

8. Електронні версії підручників URL: <https://lib.imzo.gov.ua/> (дата звернення: 12.05.24).

9. Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 № 289 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-okremih-pitan-zavershennya-20212022-navchalnogo-roku> (дата звернення: 12.05.24).

10. Організація дистанційного навчання в школі. URL: <https://nus.org.ua/news/yak-nalagodyty-dystantsijne-navchannya-posibnyk-dlya-shkil-vid-go-smart-osvita-ta-mon/> року (дата звернення: 12.05.24).

Оксана КРИНИЦЬКА,

завідувач ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Юлія ВЕЙЛЕРТ,

методист ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Валерія БАСИК,

методист ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

СПІВПРАЦЯ ВЧИТЕЛЯ ТА АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ В СУЧАСНОМУ ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Створення єдиного освітнього простору в Україні – сучасна тенденція його оновлення з урахуванням світового досвіду, реалій сьогодення, які відповідають потребам суспільства і передбачають єднання зусиль фахівців загальної та спеціальної освіти.

Стрімке поширення ідей інклюзії (від англ. inclusion – включення), їх поступове визнання громадськістю дало змогу ширше залучати дітей з особливими освітніми потребами до загальноосвітніх шкіл, і потребує від усіх учасників освітнього процесу суттєвого перегляду традиційних поглядів щодо мети, функцій, організації роботи закладу нового типу.

В умовах загальноосвітнього закладу з інклюзивним навчанням одним з суттєвих моментів є створення додаткових необхідних умов, забезпечення підтримки та супроводу дітей з особливими потребами. Реалізація такої підтримки передбачає такі рівні співпраці:

- між вчителем і асистентом;
- між вчителем, асистентом і фахівцями, які є штатними працівниками закладу освіти;
- між всіма педагогами закладу освіти та зовнішніми спеціальними педагогами та іншими фахівцями.

Сьогодні найбільш актуальним є питання спільної взаємодії вчителя і асистента вчителя. Щоб уникнути труднощів у співпраці, їм необхідно виробити основні правила та стратегії спільного викладання.

Спільне викладання – це така організація освітнього процесу в класі, коли два чи більше спеціалістів спільно проводять викладання у різноманітній групі дітей (серед яких є діти з особливими освітніми потребами) в єдиному фізичному просторі (групі або класі) та є рівноправними у процесі навчання.

Спільне викладання – це інноваційний підхід до організації уроку. Саме завдяки такому методу забезпечується індивідуалізація навчального простору, залучаються всі учні класу до активної діяльності та підвищується рівень якості освітніх послуг. Воно вимагає ретельної підготовки до занять (уроків), ефективної взаємодії та комунікації між педагогом та його асистентом, узгодження спільних дій, чіткого усвідомлення ролей та обов'язків.